

שיעור חופשי

מערך למנחה

סטריאוטיפים מגדריים מלווים את חיינו מרגע הגעתנו לעולם, וכולנו מושפעים ומושפעות מהסטריאוטיפים המגדריים, גם באופן לא מודע. אחד המקומות המרכזיים בו להשפעת הסטריאוטיפ השלכות והשפעה משמעותית הוא במסגרות חינוכיות, וביניהן בית הספר והכיתה.

בסדנה הנוכחית, נדון בנושא הטיות מגדריות בכיתה ונעניק כלים להתמודד איתן. הסדנה מיועדת לצוותי הוראה והדרכה, ויכולה לעבור על ידי יועצ/ת, רכז/ת, מנהל/ת או מורה מודע/ת מגדר.

לפני העברת הסדנה, חשוב להכיר את המחקרים הרלוונטיים ואת תוכן הרקע (ניתן למצוא את כל אלה באתר עמותת מכנה משותף). הסדנה עמוסה בתוכן, ולכן מומלץ להעבירה במספר מפגשים, לשיקול דעת המנחה.

מטרות

- להכיר מגוון הטיות מגדריות בכיתה, של א/נשים בכלל ושל תלמידים/ות ומורים/ות בפרט.
- להכיר בכך שיש לקחת בחשבון את ההטיות ואת המסרים המגדריים כדי לצמצם אי שוויון מגדרי ולשפר את דרכי ההוראה, למען קידום המימוש העצמי של התלמידים והתלמידות.
- להכיר מגוון כלים המאפשרים התמודדות טובה יותר עם ההטיות המגדריות.
- לבחור מספר כלים כאלה וליישם אותם.
- לעודד סקרנות על הנושא ולהכיר מקורות מידע, כדוגמת התכנים והמסגרות שמכנה משותף מספקת (אתר, דף פייסבוק, קבוצת מורים/ות, מערכי שיעור והרצאות מכנסים).

עזרים נדרשים

- אפשרות להקרנת מצגת וסרטונים עם סאונד
- מצגת
- לוח וטוש מחיק
- [צ'ק ליסט למורה](#) (להדפיס מראש בהתאם לכמות המשתתפים/ות)

מבנה הסדנה

הסדנה מורכבת משלושה חלקים עיקריים:

1. יישור קו ודיון על מגדר באופן כללי, תוך מתן מקום לעמדות המורים/ות ולנתונים.
2. הקניית ידע, נקודות מבט ושאלות לגבי הטיות מגדריות של א/נשים, תלמידים/ות ומורים/ות, שבאות לידי ביטוי בכיתה ובחינוך בכלל.
3. עצות פרקטיות, כלים ורעיונות להפחתת ההשפעות הלא־רצויות של ההטיות האלה.

שימו לב: ישנו צ'קליסט למורה שאותו נחלק במהלך הסדנה. ניתן להוריד את הצ'ק ליסט

[להדפסה כאן.](#)

תוכן	משך מוערך
פתיחה: הקדמה לסדנה וכללי דיון	0:05
רקע ומבוא: יישור קו מושגי, הבניה מגדרית, חינוך ומגדר	00:30
לראות מגדר: הטיות, תרבות כיתה, השפעת המורה	00:30
לשקף מגדר: משטרה כחולה ורודה, הדיקטטורה של הדחקה	00:15
ללמוד מגדר: ייחוסי הצלחה וכישלון, איום אישוש הסטריאוטיפ	00:30
לעשות שינוי: קידום שוויון ושחרור מדפוסי המגדר	00:20
סיכום	00:10

מהלך הסדנה

1. פתיחה

- היום נדבר על הטיות מגדריות שיש לתלמידות ולתלמידים שלנו, ועל הטיות שיכולות להיות לנו כמורות וכמורים, ונציע כלים שיכולים לעזור לתלמידות ולתלמידים להצליח יותר ולהתגבר על ההטיות האלה.
- בשביל שנוכל להפיק את המיטב אשמח שתשתתפו בדיון, תשתפו סיפורים אישיים מהחיים ומההתנהלות בכיתה וכמובן הביעו את דעתכם/ן והקשיבו לדעות הנוספות שעולות.

נתחיל ביישור קו מושגי.

1. רקע ומבוא

ההבדל בין מין ומגדר: שאלה לקבוצה: מה ההבדל בין מין ומגדר?

הגדרה

מין זו אבחנה ביולוגית, המתבטאת בגנים ובאברי רבייה.

מגדר זו אבחנה חברתית, והיא גמישה ביחס לזמן, למקום ולחברה.

האם מין הוא קטגוריה בינארית?

זכר ונקבה הן שתי קטגוריות נפרדות לחלוטין, כמעט במאה אחוז. כלומר, מי שמוגדר "זכר" מכיל את כל הרכיבים של הקטגוריה (אשכים, פיין וכו') ורק אותם (כלומר, לא מכיל אף רכיב מהקטגוריה "נקבה") – ולהיפך. רק 1% מהאוכלוסייה לא ייפול באופן מוחלט רק באחת הקטגוריות.

האם יש עוד מגדרים חוץ מגבר/אישה?

בתרבות המערבית מקובל לדבר על גבר ואישה, אבל יש תרבויות בהן יש מגדר שלישי. לדוגמה, בפיליפינים יש מגדר של זכרים ביולוגיים שמתלבשים ומתנהגים באופן נשי מאוד מוחצן, קצת כמו דראג. אם גבר "רגיל" יקיים יחסי מין עם מישהו מהמגדר הזה, זה לא ייחשב אקט הומוסקסואלי, אף שבאופן טכני מדובר בזכר.

מהו סטריאוטיפ?

מתודה אפשרית: סטריאוטיפים נפוצים

(אפשר לכתוב על הלוח, אפשר גם לומר בעל פה)

השלמת סטריאוטיפים: כל המרוקאים הם...? כל מי שיש לו משקפיים הוא...? בלונדיניות הן...?

- אילו סטריאוטיפים אתם/ן מכירים/ות על נשים וגברים?
- האם כל המרוקאים הם X? האם כל מי שיש לו משקפיים הוא Y? – לא.
- האם יש תכונות סטריאוטיפיות שמשויכות לגברים/נשים ויכולות להיות מתאימות גם לא/נשים במגדר השני?

סטריאוטיפים עוזרים לנו לתפוס את העולם בצורה יעילה ומהירה! אבל לשימוש בסטריאוטיפים יש גם מחיר. חלק מהסטריאוטיפים הדומיננטיים ביותר הם סטריאוטיפים מגדריים/ הסטריאוטיפים הללו כל כך חזקים עד שהם נתפסים כאמיתיים.

שאלות בונוס לדיון:

- האם יש סטריאוטיפים חיוביים?
- האם גם להם יש פוטנציאל שלילי?

הגדרה

סטריאוטיפ הוא קיצור דרך מחשבתי:

**הכללה שלא מחויבת במציאות ולא מתקיימת לגבי כל הקבוצה.
סטריאוטיפים עוזרים לנו לתפוס את העולם בצורה יעילה ומהירה,
אבל לשימוש בסטריאוטיפים יש גם מחיר.**

האם סטריאוטיפ הוא תמיד שלילי?

לא!

"סטיגמה" – מילה שתלמידות מכירות ומזהות עם סטריאוטיפ – היא למעשה סטריאוטיפ שלילי.

יש גם סטריאוטיפים נייטרליים ("גברים אוהבים בשר") וסטריאוטיפים חיוביים ("שחורים טובים בריצה").

הבנת הדעות המרכזיות בקבוצה

מתודה: מידת הסכמה עם היגדים

פנייה לקבוצה: "לפני שנצלול לעומק, נשמח לעשות יישור קו קצר על נקודת המוצא שלנו." נציג/נכתוב על הלוח שלושה משפטים ונשאל את המשתתפים/ות עם מה מסכימים/ות ולמה:

1. פעם היה אי שוויון מגדרי, אבל היום המצב השתפר מאוד.
 2. מגדר משפיע על הבחירות של כולנו, ולכן יש לנו עוד עבודה.
 3. הדרך הכי טובה להתמודד עם אי שוויון מגדרי היא להתעלם מהמגדר של אנשים.
- אפשר להיעזר בהצבעה: מי מסכים/ה עם ההיגד הראשון? מי עם השני? והשלישי?

כדאי לשמוע את הדעות שעולות ולעודד שיח בין המשתתפים/ות. אנו נטען שההיגד השני הוא הנכון.

- אם ישנה הסכמה רחבה עם המשפט הראשון, אפשר לדון בפערי המגדר הקיימים בעולמנו כיום: למשל, פערי שכר, ייצוג נשים בעמדות כוח ועוד. מומלץ להכיר את המדד המגדרי של מרכז שוות ממכון ואן ליר להיכרות עם נתונים עדכניים. [להלן קישור למדד.](#)
- במידה וישנה הסכמה רחבה עם המשפט השלישי - ניתן לערוך את מבחן האסוציאציות החבויות (מופיע במצגת או באתר של אוניברסיטת הרוורד [כאן](#)).

אם יש זמן, מומלץ להעביר את המבחן בכל מקרה, כהמשך לשאלה - מי חושבת/ת שמגדר לא משפיע עליו/ה?

אסוציאציות חבויות: סטריאוטיפים משפיעים על כולנו באופן לא מודע.

במחקרים פסיכולוגיים הבינו שא/נשים לא חושפים את מחשבותיהם משום שהם לא רוצים בכך, או משום שהם לא יכולים לעשות זאת. מתן תשובה לא נכונה ללא שום כוונה לעשות כך נקרא לעיתים השלייה עצמית; זו דוגמה לאי יכולת לספק את התשובה הנכונה. ההבחנה בין חוסר רצון לחוסר יכולת היא כמו ההבחנה בין להסתיר דבר מה מאחרים להסתרה לא מודעת של דבר מה מעצמך.

מבחן אסוציאציות חבויות (IAT) מאפשר לחדור דרך שתי הסתרות אלו. ה־IAT מודד את העמדות והאמונות החבויות שאנשים לא רוצים או לא יכולים לחשוף. מבחן זה פותח ע"י מדענים מהרווארד בשנת 1998. ניתן להשתתף במבחן המלא באינטרנט [בקישור הבא](#) (באופן אישי) או [במצגת של מכנה משותף](#) (באופן קבוצתי). במבחן נמדדים זמני התגובה בצימוד סטריאוטיפים לעומת צימוד לא סטריאוטיפי.

מטרת המשחק: ההנחה היא שסטריאוטיפים משפיעים עלינו גם באופן לא מודע. במשחק הבא, נראה איך זה קורה, ונשים לב למהירות ולדיוק התגובה שלנו.

שאלות לדין לאחר המשחק:

- איך הרגשתם/ן?
- איפה התגובות היו מהירות יותר?
- מה היה פשוט יותר לעשות?
- האם התוצאות משקפות את מה שאנחנו חושבות?

כדאי לזכור: אפילו אם אנחנו מאמינים/ות שהסטריאוטיפ שגוי, הוא עדיין קיים בתפיסה שלנו. כלומר, לא מספיק לחשוב שהסטריאוטיפ שגוי כדי שהוא לא ישפיע עליי. הצעד הראשון הוא להיות מודעים/ות, ולכן אני רוצה להעלות מודעות לכך, כדי שנוכל להתחיל לדבר על איך בכלל להתמודד איתם.

הבנייה חברתית ומגדר

ראינו שאנחנו מכירות ומכירים את הסטריאוטיפים לגבי גברים ונשים, ושסטריאוטיפים משפיעים עלינו גם באופן לא מודע. עכשיו נראה איך הסטריאוטיפים האלו נרכשים והופכים מובנים מאליהם בחיינו.

- "הבניה חברתית" הוא מונח המדגיש שרכישת סטריאוטיפים היא תהליך חברתי.
- מאפיינים של "גבריות" ו"נשיות" הם לא משהו "טבעי" שנולדנו איתו.
- רכשנו את התפיסות האלה מהסביבה שגידלה אותנו, החל מגיל אפס – כבר לתינוקות יש הפרדה מגדרית חזקה: בגדים ורודים לבנות, כחולים לבנים. אבל זה לא רק עניין של צבעים.

לחלוקה המבוססת על מגדר נוספות מהר השלכות אמיתיות. למשל:

- **צעצועים** של בנים מדגישים כישורי ראייה מרחבית, מוטוריקה גסה, תחרות לרוב, ולעתים קרובות נוטים להיות אלימים יותר. צעצועים של בנות מדגישים טיפול או מוטוריקה עדינה.
- **בגדים:** גם בנושא זה יש השפעות שלעיתים קרובות נסתרות מהעין. בגדים של בנות נוטים להגביל תנועה. ילדה בנעלי סירה תרוץ פחות בקלות מאשר עם סניקס. שמלות וחצאיות זה פחות נוח כדי לטפס על דברים.

תחשבו על הילדים/ות הקטנים שלכם/ן או על ילדים/ות שמכירים/ות:

- האם לרוב הבנים לבושים בכחול והבנות ברוד? מה קורה כשילד/ה רוצה ללבוש משהו שמזוהה עם המגדר השני?
- באילו משחקים הבנים והבנות משחקים? האם יש בנים שמשחקים עם בובות? איזו תגובה חברתית הם מקבלים? בנות שמשחקות עם משאיות? איזה תגובה הן מקבלות?
- בכיתות גבוהות יותר: מה הנערים והנערות עושים/ות בהפסקה? כמה בנות משתתפות במשחקי כדור? כמה בנים?

לרוב, המחיר החברתי שבנים ישלמו עבור "התנהגות של בנות" יהיה כבד יותר מאשר בנות שיפגינו תכונות ועשייה המאופיינת עם הסטריאוטיפ הגברי.

אולי זה טוב שזה ככה?

- יש א/נשים שיטענו שאין בחלוקה הזו שום דבר שלילי - מכוונים כל אחד/ת לפתח כישורים שונים. אלא שהרבה פעמים, יש גם מטען שלילי לחלוקה המגדרית. להלן כמה דוגמאות:
- **במגזין נוער** פורסם דף ליד דף, שאלון לבנים ולבנות: במה תצליח השנה? ובמה תיכשלי השנה? המסר לנערים/ות: בנים מצטיינים, בנות נכשלות. (נחזור לנקודה הזאת בהמשך, תזכרו אותה).
- **בספר לימוד מתמטיקה** הופיעו השאלות הבאות:

53. קיבולת מכל הדלק של אוטו היא 45 ליטר. מכל מלא של דלק עולה 279 שקלים. ליהונתן יש בסך-הכול 217 שקלים. כמה ליטר דלק יכול יהונתן לרכוש בסכום זה?
תשובה: בעמ' 57

54. ב-100 גרם גלידה יש 250 קלוריות. ליאת רוצה להגביל את עצמה ל-375 קלוריות. כמה גרם גלידה מותר לה להזמין?
תשובה: בעמ' 57

את הצילום הזה פרסמה תלמידה שנתקלה בשאלות האלה והתעצבנה. התמונה רצה ברשת וחוללה סערה. בעקבות הפרסום, פנתה ראש היחידה לשוויון בין המינים במשרד החינוך לחברת ההוצאה לאור, והנה השאלות המקבילות בגרסה החדשה של הספר:

65. קיבולת מכל הדלק של אוטו היא 45 ליטר. מכל מלא של דלק עולה 279 שקלים. לרחל יש בסך-הכול 217 שקלים. כמה ליטר דלק יכולה רחל לרכוש בסכום זה?

66. ב-100 גרם גלידה יש 250 קלוריות. בכמה גרם גלידה יש 375 קלוריות?

זאת דוגמה נהדרת לכך ששינויים בתחום הזה מתרחשים כל הזמן, וגם כלי ראשון נחמד בשבילכן/ם להיום – שימו לב אם ספרי הלימוד שלכן/ם מאושרים על ידי משרד החינוך. זה יחסוך לכן/ם המון עבודה בתחום הזה.

למנחה: גם הספרים המאושרים לא 100% נקיים מבעיות, ויותר מזה – האישור הוא לא שהספר פמיניסטי, רק שהוא לא ספר ממש בעייתי. אז זה לא מספיק, אבל זו לגמרי התחלה טובה. ועוד דגש, אם מתפתח דיון: היום משתמשים בהמון חומרי למידה שהם לא ספרי הלימוד. בכל פעם שאנחנו מביאים/ות תוכן בעצמנו מהרשת, או ממציאים/ות – צריך לעשות בעצמנו את הפיקוח הזה לבדוק איזון מגדרי.

חינוך

עד כה ראינו דוגמאות למסרים המגדריים שהחברה, התקשורת ואפילו ספרי הלימוד מעבירים לנו. להשפעות האלה מתווסף גורם מאוד משמעותי: **ההורים**.

להראות את הסרטון של טוני פורטר ([קישור לסרטון](#)). אם מתאים, אפשר להתייחס לתוכן של הסרטון, לסטריאוטיפ הגברי – אבל זה לא העיקר.

להתחיל עם שאלה פתוחה:

- מה חשבתם/ן במהלך הצפייה בסרטון? מה הרגשת כשראית אותו?
- האם זה מסר שמוכר לגברים בקבוצה? (שאסור לבכות)

שאלות להרחבת הדיון:

- האם זה בסדר שילדים (קטנים) בוכים? איך מתייחסים אליהם כשהם בוכים? האם זה שונה מהיחס שמקבלות ילדות קטנות שבכות?
- האם זה בסדר כשגבר בוכה? יצא לכם בכלל לראות גבר שבוכה? האם מישהו מוכן לשתף סיפור אישי על בכי?

- האם יש מקומות שבהם לגבר "מותר" לבכות? (תשובה: כן, כשהקבוצה מפסידה בדרכי, במלחמות ובהלוויות...)

- האם יש סוג מסויים של גבר שמותר לו לבכות? (תשובה: כן, חיילים, ספורטאים, ובגדול – כל מי שנחשב "גב-גבר" ויש לו מספיק "נקודות גבריות" כדי לפצות על זה)

זה מקום מצויין לשיתוף סיפור אישי שקשור לבכי והבעת רגשות, ולנתח את המחשבות והרגשות סביב זה.

מסר לקבוצה: הרבה פעמים ההורים יכולים להיות עוד חלק מהסביבה שמעבירה מסרים ממגדרים. וזה הגיוני – כי גם ההורים, כמונו, ספגו את המסרים האלה מאז שהם היו קטנים. אז כשכל המבנה החברתי שלנו בנוי בצורה שמשמרת את הסטריאוטיפים המגדריים, למורות ולמורים יש תפקיד מכריע בשבירה של המעגל הזה. הסביבה, החברים, ההורים, המדיה, כולם מעבירים מסר שמכניס לסטריאוטיפים, ולנו/לכם כמורים/ות יש היכולת לקחת צעד אחורה, להתחיל ללמוד את התופעות האלה, ולמצוא דרכים וכלים להתמודד איתן.

דרכים לשינוי מגדרי

נציג ארבע סוגים של כלים היום: דרכים לראות מגדר, סיטואציות שבהן נרצה לשקף את מה שראינו לכיתה, תופעות שכדאי ללמוד לעומק כדי להבין אותן, ושינויים שכמורים/ות אפשר להוביל בעצמנו בפועל.

2. לראות מגדר

לרוב, ההטיות המגדריות אינן מודעות. עצם זה שאנחנו שמים/ות לב לתופעה מגדרית זה כבר חלק גדול מהשינוי. להפוך פעולה לא מודעת לפעולה מודעת מאפשר בשלב השני לבחור אם לעשות אותה או לא. במקום שהפעולות יהיו על אוטומט, הן הופכות לבחירה מושכלת. איך למשל?

הטיות מגדריות בכיתה

נתחיל במבט על התלמידות והתלמידים בכיתה. בואו נשאל את עצמנו רגע: כמה תלמידות וכמה תלמידים יש בכיתה שלכן/ם? [תשאלו באמת. תבקשו לחשוב על כיתה ספציפית, או אחת אחת על כולן, על כיתת חינוך או על כיתות מצטיינים / מגמות / בחירה / סינון / הקבצות וכו']

הכמות עוזרת לנו להבין כמה דברים:

1. זה חשוב כדי להבין את הסטטיסטיקות בהמשך (אם בכיתה יש רוב בנות, אבל בנים ובנות מדברים חצי-חצי – זה לא שוויוני).

2. להיות מיעוט מגדרי עלול להיות חוויה ייחודית. אם יש מיעוט נשי או גברי בכיתה יהיו לזה השלכות, ונרצה להתייחס בהתאם (מיעוט נשי: נרצה לוודא שמרגישות שיש להן מקום ולא מרגישות במיעוט. מיעוט גברי: נרצה לוודא את אותם הדברים, אבל מבלי להבליט את הזהות המגדרית יותר מדי – כי בניגוד לבנות שיכולות לזכות לפרגון על זה שבחרו בתחום גברי, בנים לרוב זוכים ללעג על זה שבחרו בתחום נשי).
3. אם הכיתה כוללת סינון / בחירה ע"י התלמידים/ות או ע"י הצוות (רוב הכיתות הן כאלה ברמה כזו או אחרת), חוסר איזון מגדרי יכול להיות תוצאה של הטיות בשלב הסינון או הבחירה. כדאי לשאול האם לדעת המורים/ות צריך לדאוג לאיזון מגדרי בשלבים כאלה.

מי מדבר/ת יותר? ומי עונה ראשון/ה?

יש כיתות שיש בהן דינמיקה ברורה בתחום הזה. מחקרים מראים שככלל בנים מדברים יותר ועונים יותר מהר.¹ לפעמים כל מה שצריך כדי לעודד בנות לענות הוא לחכות עוד כמה שניות בין שאילת שאלה לבין מתן זכות דיבור (ההסבר המשוער הוא שבנים נוטים להצביע כשיש להם תחושה שהם יודעים את התשובה, ומנסחים אותה אחרי שקיבלו זכות דיבור, ואילו בנות נוטות להצביע רק אחרי שיש להן ניסוח מושלם של תשובה בראש – מתקשר לרעיון ה"שלמות או כלום" בהמשך הסדנה). וכמובן: מי שירוויחו מזה שנחכה עוד כמה שניות אלה לא רק הבנות – אלא גם הבנים שלא מצביעים ראשונים.

זה לא אומר שזה תמיד נכון, אבל אז זה מעניין לשאול את עצמנו איפה אנחנו מול תופעות כאלה. פשוט לשים לב. לעצור באמצע שיעור ולשאול את עצמי מי השלושה האחרונים שהשתתפו, בנים או בנות, ולהגיב בהתאם.

תרבות כיתתית

אחד הדברים שכמורים/ות יש לנו שליטה עליו הוא תרבות הדין בכיתה, גם ברמה העמוקה: על איזה סוג של אמירות ננזוף או נעניש, איזה סוג של אמירות אנחנו מוכנים/ות לספוג, ואיזה סוג של אמירות נעודד?

זה מאוד בולט כשמדברים על מחיר הטעות: יש מסגרות שבהן האווירה היא שמי שטועה, חוטף/ת על הראש על הטעות הזאת.

סביבה לימודית צריכה לעודד תלמיד/ה לטעות, כי מהטעויות לומדות ולומדים. אבל יש כאן גם עניין מגדרי: הרבה פעמים, המחיר על טעויות גבוה יותר כאשר מי שטועה היא תלמידה ולא תלמיד, וגם אם המחיר שווה – בגלל ההטיות המגדריות, יכול להיות שתלמידות יחששו יותר לטעות ולספוג את המחיר הזה.

¹ Shmurak & Ratiiff, 1993

שאלה לקבוצה: איך ניצור אווירה שמעודדת טעויות?

למנחה: כדאי לשאול את המשתתפים/ות כשאלה פתוחה, ולהציע כלים בעצמך אם יש צורך. למשל:

- להנהיג ולפרגן יותר על תשובות נכונות.
- למצוא נקודה חיובית בכל תשובה שגויה ולהתייחס אליה לפני שמסבירים את הטעות.
- לנזוף/להעניש תלמיד/ה שצוחק/ת על טעות, ולא להבליג (אפילו שקל לא לשים לב לזה).
- לפרגן על עצם ההשתתפות (עדיף לא מיד אחרי הטעות, כדי שזה לא ייראה כמו "פרס תנחומים").
- לחייך גם כשתלמיד/ה טועה.

* מחיר הטעות לרוב גבוה יותר עבור הבנות בגלל שיש תפיסה "שנשים הן טיפשות", ולכן הן צריכות להיזהר הרבה יותר לפני שהן מדברות.

הומור בכיתה: זה המקום לדבר גם על סוג ההומור שיש בכיתה, מצד התלמידים/ות וגם מצד המורים/ות. הומור הוא הרבה פעמים כלי להעביר מסרים מגדריים. גם במקרים שלא ראוי להגיד את המסר במפורש, הרבה פעמים לגיטימי להגיד אותו כבדיחה. כדאי לשים לב לדפוסים מגדריים של ההומור בכיתה:

- מי מספר/ת בדיחות?
- מי צוחק/ת?
- לבדיחות של מי מגיבים/ות בצחוק, ולשל מי לא?
- מה המסרים של ההומור?
- מתי הבדיחה על חשבון תלמיד/ה ומתי לא?

שלמות או כלום

להקרין את הסרטון ([קישור לקטע](#) מהרצאת TED של Reshma Saujani).

הבניות חברתיות מלמדות אותנו מגיל צעיר שילדות צריכות להיות מושלמות, נקיות, ולא לקחת סיכונים. הארגון שהקימה רשמה סאוג'ני, Reshma Saujani – Girls Who Code, שם לעצמו למטרה לסגור את הפער המגדרי בתחומים הטכנולוגיים באמצעות לימוד מקצועות תכנות לבנות. סאונג'ני מספרת שגם במסגרת הארגון שלה, בנות חוששות לא להצליח ומעדיפות לא להציג פיתרון כלל, מאשר להציג פיתרון חלקי או שאינו מושלם.

שאלות בעקבות הסרטון:

- מי מזדהה עם הסיפור? נשים / גברים בקבוצה?
- למה לדעתך בנות כל כך מפחדות מטעות?
- האם זה מוכר לך מהכיתה?

סיפור של מורה למתמטיקה: תלמידה העתיקה תרגיל גיאומטרי בדיוק מושלם, וזה לקח לה כל כך הרבה זמן שהיא לא הספיקה לפתור אותו. לעומתה יש בנים שלא העתיקו כמעט בכלל.

- מה הייתן/ם עושים/ות?
- האם זה כך אצלכן/ם בכיתה?
- מה אפשר לעשות?

[בהמשך נדבר על ייחוס הצלחה וכישלון ושם יהיה הרקע האקדמי לנושא הזה. אם מישהי/ו שואל/ת עכשיו - אפשר לדבר על זה כבר כאן.]

סביבת הכיתה

בגלל שההטיות המגדריות הן בלתי-מודעות, יכולות להיות לכל מיני גורמים השפעות עליהן. הנה דוגמה לכך: לפי מחקר מ-2016, עיצוב הכיתה משפיע על העדפה של בנות (ולא של בנים) לבחירת מקצוע. תלמידים ותלמידות שבחרו ללמוד מחשבים, קיבלו תמונה של אחת משתי כיתות בהן ילמדו. באחת מהן אביזרים ניטרליים (עציצים, פוסטרים של אומנות, כוסות קפה וכו'), ובשנייה אביזרים שמקושרים סטריאוטיפית לעיסוק גברי (כגון פוסטרים של מלחמת הכוכבים, חוברות קומיקס ומשחקי וידאו). לאחר מכן נשאלו אם ירצו להמשיך וללמוד. בנות להן הציגו את הכיתה הנייטרלית הביעו יותר מוטיבציה ללמוד מחשבים מאלה שלהן הוצגה הכיתה ה"גברית". לא נרשמה מגמה דומה אצל הבנים.²

שאלות לדין:

- תחשבו על העיצוב בכיתה שלכם/ן – איך הכיתה נראית?
- אילו תמונות/פוסטרים יש על הקירות?
- האם לרוב השימוש בלשון זכר? האם יש התייחסות גם ללשון נקבה?
- אילו מודלים לחיקוי מוצגים עבור התלמידים/ות?
- מי אחראי/ת על עיצוב הכיתה? האם יש ועדה של התלמידים/ות לכך? מה יחס הבנים/בנות בה?

² Master, Cheryan, & Meltzoff, 2016

השפעת המורה

מחקרים בתחום זה מראים שגם למורים/ות, כמו לכולנו, יש הטיות מגדריות. הטיות אלה באות לידי ביטוי בין היתר בדרך שבה אנחנו מגיבים ומגיבות לתלמידים/ות. אבל לפני שנדבר על הממצאים מהמחקרים, בואו נבין איך לתחוש/תכן/ם אתן/ם מתנהגים מהבחינות האלה:
 [לעבור על הנקודות ולפתח דיון על כל אחת מהן. לשאול את המורים/ות ולקבל תשובות.]

- למי אני מתייחס/ת יותר?
- את מי אני שואל/ת יותר שאלות?
- מי זוכה ליותר חיזוקים ממני? ושאלות המשך?
- האם יש נושאים שנוח לי יותר להפנות לבנים/לבנות?
- האם הדוגמאות שלי בכיתה מציגות גברים או נשים?
- האם אני סלחני/ת יותר להפרעות של מגדר מסוים?

המחקרים, לצערנו, מראים שככלל מורים ומורות מוטים/ות בכל התחומים האלה, ולכן חשוב מאוד לבדוק את עצמנו. לא תמיד נוכל לשים לב – אחת הבעיות בהטיות האלה היא שאנחנו לרוב לא ערות וערים לכך שאנחנו מוטים/ות – לכן המודעות היא כלי קריטי עבורנו. להלן הממצאים העיקריים מהמחקרים:

- מורים/ות מתייחסים/ות יותר לבנים בכיתה.
- מורים/ות שואלים/ות את הבנים בכיתה יותר שאלות.
- מורים/ות נותנים/ות לבנים יותר זכות דיבור.
- מהנהנים/ות יותר לבנים.
- שואלים/ות בנים יותר שאלות המשך – גם שאלות המשך במקרה של טעות וגם שאלות המשך במקרה של תשובה נכונה [להדגים את שני הסוגים].
- סלחניים/ות יותר להפרעות של בנות.

יש מחקרים שבהם נכנסו לכיתות ופשוט מדדו את ההתייחסויות של מורים ומורות לתלמידים ותלמידות. למשל, מחקר³ (ישן מ-1993) שבו השוו את יחס מספר הבנים והבנות בכיתה ליחס הזמן שבו בנים ובנות מדברים – ומצאו שמתוך 64 כיתות, ב-25 מהן (40%) בנים דיברו יותר. מחקרים כאלה מראים גם שמורים מתייחסים יותר לבנים, שואלים בנים יותר שאלות, ועוד.

³ Shmurak, Carole B.; Ratliff, Thomas M. (1993). Gender Equity and Gender Bias in the Middle School Classroom. "Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, Atlanta, GA, April 1993."

כולנו מוטים/ות

למנחה: אם טרם העברת את מבחן אסוציאציות חבויות, זה זמן מצוין לכך.

[ניתן להזכיר שאין כאן האשמה אישית/מקצועית]

פנייה לקבוצה: חשוב להדגיש שכל ההטיות שדיברנו עליהן שיש למורות ולמורים, הן לא חריגות בחברה. כולנו, כל מי שגדל בחברה, עלולים להיות מוטים מגדרית, כי הסטריאוטיפים המגדריים נוכחים גם בחינוך שאנחנו עברנו ומשתמרים באופן יום יומי. לכן החלק של **לראות** היה כל כך מרכזי בסדנה, כי ברגע שהופכים את ההטיות המגדריות מבלתי מודעות למודעות, אפשר להתחיל לפעול כדי לשנות אותן.

3. לשקף מגדר

אחת הדרכים הראשונות לקדם שינוי היא לשקף לכיתה את העובדה שקרה פה משהו מגדרי, או אפילו שקרה פה משהו לא מובן מאליו (לא תמיד חייבים/ות להדגיש את העובדה שזה מגדרי).

הרבה פעמים אנחנו נראה שקורה משהו ולא תמיד נדע מה לעשות – אז אפשר פשוט לשקף – להגיד מה אנחנו רואים/ות. לדוגמה: "בן, שים לב שצחקת עכשיו על רוני כי היא ענתה תשובה לא נכונה. איזה מסר זה מעביר לחברים שלך לכיתה?"

צריך שהשיקוף יהיה עדין ולא מאשים – אף אחד לא אשם בסטריאוטיפים... הם פועלים על כולנו.

הצעה לדין: מה דעתכם על השיקוף הבא? "עד עכשיו רק בנים השתתפו – מה עם הבנות – אם למישהי יש מה להגיד אני מזמינה אתכן..."

שיקוף הוא כלי שחשוב להשתמש בו במידה ובדרך נכונה. חשוב להיזהר לא לחזק סטריאוטיפים ולא ליצור איום אישוש הסטריאוטיפ, אבל כן להציף למודעות התנהגות לא מודעת, ולהמליל מסרים שמועברים בלי מילים.

ובנוסף למי שמרגיש/ה בנוח: תבקשו מהכיתה לשקף לכן/ם כשלקן/ם יש הטיות מגדריות.

משטרה כחולה-ורודה

אחד הדברים שמאוד עוזרים לנו לשקף זה לתת שמות לתופעות. כלים כאלה נותנים לנו דרך להגיב בקצרה וביעילות לאמירה של תלמיד/ה שמחזקת סטריאוטיפים מגדריים. למשל, בסדנאות לתלמידים/ות אנחנו מדברים/ות על "משטרה כחולה-ורודה": הנטייה שלנו לחלק "קנסות" לא/נשים שמתנהגים בצורה שחורגת מהסטריאוטיפ. אחרי שהתלמידים/ות הבינו את המושג, אם נניח מישהו צוחק על חבר שלו שלמד למבחן יותר מדיי, מספיק שנגיב לתלמיד ב"מה, אתה משטרה כחולה-ורודה?" כדי להעביר את המסר ולעזור לו

לראות איך מה שכרגע עשה בעצמו הוא חלק מתהליך של הבנייה חברתית.

היכולת להגיב להערות בעייתיות מבחינה מגדרית חשובה במיוחד, כי היא גורמת לתלמידות (ובתקווה גם לתלמידים, אבל זה לא במחקר) להרגיש יותר בנוח בכיתה, מאשר כשהמורה לא מגיב/ה להערות כאלה.⁴

הדיקטטורה של הדאחקה

"הדיקטטורה של הדאחקה" הוא מושג שלמדנו ממורה באחת מסדנאות מכנה משותף, והוא מתייחס לנטייה של בניים לספר בדיחות ולעשות צחוקים, בעיקר סביב נושאים שהם עמוקים או טעונים רגשית.

ה"דאחקה" משאירה את הגברים בעמדה של לצחוק על, להיות חיצוניים לדבר, ולא מאפשרת להם באמת להתמודד ולהרגיש את הרגשות הקשים. וזו דיקטטורה, כי מספיק אחד שעושה את זה עבור כולם – יש רגע עמוק בכיתה, ומספיק נער אחד שיספר בדיחה בשביל להוציא את כולם מהקושי ומהעומק.⁵

ברגע ששמים לב לזה, אפשר לשקף את הבדיחה ואת הקלילות כמעידות דווקא על קושי, ולבקש רגע לא לברוח, אלא להיות בו. ציון המושג בכיתה ומתן שם לסיטואציה עוזרים לנו לשקף לכיתה: להסביר את התופעה, לשאול את הכיתה אם היא מתרחשת אצלם, ואז להזכיר את המושג כשזה קורה.

הדגמה של שיקוף

הצג/הציגי את הפרסומת של הייניקן ([קישור לפרסומת](#)).

לאחר הצפייה בפרסומת, נדגים שיקוף של מה שקרה: צחקנו מההתנהגות של הגברים, ולא מזו של הנשים, כי נשים שמתלהבות בצווחות זה סטריאוטיפי (אולי מוקצן ומגוחך), אבל גברים שמתלהבים בצווחות זה שובר סטריאוטיפים, ולכן גורם לנו לצחוק.⁶

כשאנחנו צוחקים מפרסומת כזאת, מי שלידנו שומעים/ות את הצחוק ומקבלים את המסר. כשחברים שלי צוחקים מהפרסומת הזאת, הם משדרים לי "אם תתנהג ככה, נצחק עליך", ואולי אני אפילו משדר לעצמי

⁴ Boysen, G. A. (2013). Confronting math stereotypes in the classroom: Its effect on female college students' sexism and perceptions of confronters. *Sex roles*, 69(5-6), 297-307.

⁵ אם המושג "דיקטטורה" לא מדבר אל התלמידות/ים, אפשר להציג את זה כ"שלטון הדאחקה".
⁶ הפרסומת הזאת היא בעצם גם דוגמה לכלי של "ייצוגים מקבילים" או "היפוך מגדרי". אם במהלך הניתוח זה מתאים, אפשר להסביר את הקונספט: בסוגיות מגדריות, הרבה פעמים מעניין לבחון מה קורה כשלוקחים משהו ועושים אותו עם המגדר השני – לוקחים פרסומת שמחפיצה נשים, ועושים אותה עם שחקן גבר במקום אישה. לוקחים בדיחה סקסיסטית, ומספרים אותה בהיפוך מגדרי. הרבה פעמים מה שקורה זה שהפאנץ' לא עובד, כי הפואנטה של המסרים האלה מתבססת על הסטריאוטיפ המגדרי שטובע בנו, ואם עיקרנו את הבדיחה/פרסומת/קטע/תמונה מהסטריאוטיפים שעליהם היא מתבססת – הוצאנו חלק מהתוכן. גם כאן רואים תופעה כזאת: לראות את הנשים הצווחות זה לא מצחיק (לכל היותר מעלה גיחוך קל), כי זה רק מקצין סטריאוטיפ קיים. לעומת זאת, לראות גברים צווחים בדיוק באותה דרך זה מצחיק, כי הם שוברים את הסטריאוטיפ שיש על התנהגות גברית.

"אם אני אתנהג ככה, אני אצחק על עצמי".

עכשיו אפשר לשאול את המשתתפים/ות: באילו סיטואציות בכיתה היה אפשר להשתמש בטכניקה הזאת של שיקוף התנהגות מגדרית של התלמידים/ות?

4. ללמוד מגדר

לשקף לכיתה התנהגות מגדרית זה לא תמיד קל, כי זה דורש מאיתנו קודם כול לשים לב בעצמנו. היום ראינו המון דוגמאות לדברים שאפשר לראות יחסית בקלות, אבל יש הרבה תופעות שדורשות עוד למידה כדי שנוכל לראות אותן ולהגיב בהתאם. אחד הדברים הנחמדים בתחום זה שאפשר ללמוד שנים ועדיין לגלות תופעות חדשות שלא הכרנו בעצמנו, בתלמידות ובתלמידים שלנו. אז איפה אפשר ללמוד?

קודם כל, אתן/ם מוזמנים/ות להיכנס לאתר של [עמותת מכנה משותף](#). יש באתר מערכי שיעור, סרטונים, חומרי הסברה, רעיונות, סרטים מומלצים וקישורים. יש באתר גם קישורים ליחידה לשוויון בין המינים של משרד החינוך, ולארגונים ועמותות נוספות העוסקים בנושא המגדר ומציעים תכנים רבים ומגוונים.

ואתן/ם יותר ממוזמנות/ים להצטרף לקבוצת הפייסבוק "[מורים/ות מדברים/ות מגדר](#)", שמכנה משותף פתחו בדיוק בשביל מורות ומורים כמוכן/ם - לא רק מי שממש מלמד/ת שיעור מגדר, אלא כל מורה שרוצה להתייחס לסוגיות מגדריות במסגרת ההוראה הרגילה שלו/ה.

ייחסי הצלחה וכישלון

דוגמה לנושא מרתק שאם נלמד את הזווית המגדרית שבו יכול להשפיע על ההוראה שלנו. בבית הספר ובחיים בכלל, אנחנו מצליחים/ות או נכשלים/ות בדברים, וכדאי שנדע ללמוד גם מההצלחות וגם מהכישלונות שלנו כדי להצליח יותר בפעם הבאה.

שאלה לדין: חשבו על כישלון או הצלחה שהיו לכם/ן במהלך החיים. מי מוכן/ה לשתף?

- מה היה שם?
- האם הצלחת/נכשלת?
- מה הסיבות שלדעתך נכשלת/הצלחת?
- אם נכשלת, מה יכולת לעשות אחרת?

כדי שנוכל ללמוד מהניסיון שלנו, נשאל את עצמנו מה גרם להצלחה או לכישלון שלי:

- האם זה תוצאה של הכישרון האישי שלי, היכולת?

- האם זה כי השקעת והתאמצתי הרבה, או לא השקעתי מספיק?
- האם זה כי היה לי או לא היה לי מזל?
- אולי זה כי המבחן היה קל או קשה?

כל אחת מהסיבות האלה שונה בהשלכות שיש לה, כי הן שונות במהותן:

שתי העליונות הן פנימיות, ואילו שתי התחתונות חיצוניות. יכולת היא עניין קבוע, אבל כל השאר זמניים. ומאמץ הוא הגורם היחיד מארבעת אלה שניתן לשליטה, לכאורה. אז אם הסיבה להצלחה שלי היא כישרון – אין טעם שאתאמץ, כי אני פשוט טוב/ה בזה. ומצד שני, אם הסיבה לכישרון שלי היא חוסר מאמץ, זה אומר שבפעם הבאה אני אלמד טוב יותר – ואצליח. לכן לדרך שבה התלמידים והתלמידות שלנו מייחסים את ההצלחות והכישלונות שלהם יש משמעות מכרעת בשאלה אם יצליחו טוב יותר בפעם הבאה.

לכולנו יש דפוסים של ייחוס הצלחה וכישלון:

למשל, כולנו נוטים לייחס הצלחות לגורמים פנימיים ("אני מוכשר/ת!") וכישלונות לגורמים חיצוניים ("הרצפה עקומה!"). בנוסף, יש גם נטייה מגדרית: גברים נוטים יותר מנשים לייחס הצלחות לגורמים פנימיים וכישלונות לגורמים חיצוניים, ונשים נוטות יותר מגברים לייחס הצלחות לגורמים חיצוניים ("היה לי מזל", או "המבחן היה קל") וכישלונות לגורמים פנימיים ("מתמטיקה זה לא בשבילי").⁷ במקרים שבהם נשים כן מייחסות, כמו גברים, הצלחה לגורמים פנימיים – הן נוטות יותר לייחס לגורם פנימי זמני: "למדתי הרבה". זה מתיישב היטב עם הסטריאוטיפ של הגבר **הגאון**, מול הסטריאוטיפ של האישה **החרשנית**.

בנוסף, המחקרים הצביעו על כך שנשים, יותר מגברים, נוטות לייחס לכישלונותיהן הסברים יציבים, שאינם ניתנים לשינוי בקלות. ייחוסים כאלה גוררים תגובה רגשית חזקה יותר, שמשליכה בין היתר על תפיסה עצמית וביטחון. לעומתן, גברים מראים נטייה לייחס לכישלון הסברים שאינם יציבים, ובכך מגינים על הביטחון העצמי שלהם נוכח כישלון.

הדפוסים האלה נכונים במיוחד במקצועות ריאליים, כמו מתמטיקה, וספציפית בתחומים שבהם יש סטריאוטיפ לפיו נשים פחות טובות.

דפוס ייחוסים כזה מונע מנערות ונשים להכיר ביכולות שלהן, ועשוי להשפיע על בחירות משמעותיות במהלך חייהן. גברים שאינם יודעים להבחין מתי נכשלו באשמתם, עשויים לחזור על אותה טעות שוב ושוב מבלי ללמוד.

שאלות לדין:

⁷ Beyer, S. (1998). Gender differences in causal attributions by college students of performance on course examinations. *Current Psychology*, 17(4), pp.346-358.

- האם הסיפורים ששיתפתם/ן מתיישבים עם התיאוריה הזו?
- האם הנשים/הגברים בקבוצה מזדהים עם הדברים שאמרנו כעת?

עוד נקודה חשובה היא שזה נכון לא רק לגבי הדרך שבה אני מעריך/ה את ההצלחות והכישלונות שלי עצמי, אלא גם של האחרים והאחרות – כלומר, זה דפוס שיכול להשפיע גם על איך שנעריך את התלמידות ואת התלמידים שלנו.

הכלי הראשון כדי להתמודד עם זה הוא לחשוף את הדפוסים. זה יעזור לנו גם לקבל תמונת מצב כללית על הכיתה. אולי אצלך התופעה הפוכה בכלל?

העלאת מודעות לדפוסי הצלחה וכישלון אצל התלמיד/ה:

- אפשר לפני מבחן לבקש מהתלמיד/ה להעריך כמה יקבלו, או כמה הם הגיעו מוכנים.
- אפשר כשמחזירים מבחן לבקש מהתלמידים/ות לכתוב אם הופתעו מהציון, לאיזה כיוון, ומה למדו על עצמם מההפתעה (ואז לקרוא ולכוון אם צריך).
- הצעות נוספות?

אחרי שגילינו מה הדפוס שיש לתלמיד או לתלמידה, איך נעזור להתגבר עליו?

- **טובה בלהצליח** – תזכירו לבנות לקחת קרדיט על ההצלחות שלהן ולייחס אותן לעצמן במובן הכי עמוק.

מורה סיפר על תלמידה שבאה אליו להודות לו על הציון שהוא נתן לה, והוא הבין שהיא מרגישה שהוא אחראי לציון שלה – אז הוא אמר לה: "אל תודי לי. קיבלת בדיוק את מה שהגיע לך. את צריכה להודות לעצמך!"

לפעמים בנות מייחסות את ההצלחה להשקעה שלהן, ולזה שהן למדו ממש טוב. גם כאן צריך לעזור להן לקחת את זה עוד צעד פנימה: השקעה זה חשוב, אבל אולי יש לך גם כישרון... והפוך לגבי כישלון – "אולי הכישלון הוא לא בגללך, אלא בגלל גורם חיצוני? ביש מזל, יום לא טוב, או חוסר השקעה?"

- **טוב בלהיכשל** – לפעמים צריך לדעת לקחת אחריות על הכישלון שלך. זה מלמד אותנו המון. צריך לשים לב מתי בנים מאשימים גורמים אחרים בכישלון שלהם, ולעזור להם להכיר בזה שמותר ואפשר להיכשל. והפוך לגבי הצלחה – "אתה יודע שגם עבדת מאוד קשה, זה לא רק כי אתה גאון."

חשוב לזכור: גם הדפוס הנשי וגם הגברי הם לא אידיאליים, כי הם **דפוסים**. באידיאל, נרצה שכל תלמיד ותלמידה יצליחו לאבחן באופן מדויק ככל האפשר את הגורמים האמיתיים להצלחות ולכישלונות. לפעמים

באמת ניכשל וזה לא יהיה אשמתנו, לפעמים כן. לפעמים נצליח במזל, לפעמים לא. ויש מקרים שבהם ממש צריך גם השקעה וגם כישרון מולד כלשהו. כמורים/ות, אנחנו יכולים לנסות לעזור להם להגיע יותר קרוב לסיבה האמיתית (ולפחות להיזהר שלא להשליך עליהם/ן את ההטיות שלנו).

גאון או חרשנית

הזכרנו קודם את הסטריאוטיפ של גאון מול חרשנית. הסטריאוטיפ הזה יכול להיות אחת הסיבות להימנעות של תלמידות מלימודי מתמטיקה. הנה מחקר עצוב בתחום:

מחקר חדש (2017) שהתפרסם ב-Nature מראה שכבר בגיל 6 ילדים וילדות מגבשים תפיסה סטריאוטיפית של "גאונות" בצורה שפוגעת במוטיבציה של בנות לעסוק במקצועות שנחשבים "לחכמים". במחקר, נתנו לילדות וילדים לשחק במשחקים, שתיארו לפעמים כ"משחק חכם" ולפעמים כ"משחק שדורש לנסות הרבה". בגיל 6-7, בנות שיחקו יותר כשאמרו שהמשחק דורש השקעה, ומשמעותית פחות כשאמרו שהוא לחכמים. בנים – להיפך. בגיל 5 עוד לא היה הבדל מובהק, בגיל 6 כבר כן.⁸

שאלות לדיון:

- איזה רעיונות יש לכן/ם כדי לצמצם את ההשפעה של תפיסות של "כישרון" על הבחירות של התלמידים/ות שלנו בחיים?
- במיוחד בזמן כתיבת התעודות, יכול להיות קשה לפרגן בלי לרמוז שזה בזכות כישרון טבעי. איך עושים/ות את זה?
- איך כדאי לעודד בנות ובנים להכיר ביכולתם/ן ובאפשרות ללמוד ולהשתפר?

איום אישוש הסטריאוטיפ

איום אישוש הסטריאוטיפ הוא מצב שבו אני אתפקד פחות טוב בסיטואציה מסוימת, כי אני שייכת לקבוצה שיש עליה סטריאוטיפ מסוים. כלומר: זוהי פגיעה בביצועים בשל הפחד לאושש את הסטריאוטיפים הקיימים כנגד הקבוצה אליה אנו משתייכים.

מחקרים מראים שאם מזכירים לבנות לפני מבחן במתמטיקה ש"ידוע שבנות פחות טובות", או אפילו רק את המגדר שלהן (וכך, באופן עקיף, גם את הסטריאוטיפ), התוצאות שלהן יהיו נמוכות בהרבה מאשר אם לא יצינו את זה. אבל: כאשר אומרים לנשים כי אין הבדלים בין נשים וגברים במבחן, הביצועים היו זהים.

⁸ Bian, L., Leslie, S. J., & Cimpian, A. (2017). Gender stereotypes about intellectual ability emerge early and influence children's interests. *Science*, 355(6323), 389-391.

שני מחקרים⁹ מעניינים הראו שאם נותנים לנשים וילדות אסיאתיות לעשות מבחן במתמטיקה, הביצועים שלהם שונים לגמרי, כתלות בסטריאוטיפ שמזכירים להן (נשי / אסייתי / נייטרלי). התוצאות הנמוכות ביותר הושגו על ידי מי שהזכירו לה את הסטריאוטיפ הנשי, והתוצאות המוצלחות ביותר במתמטיקה הושגו על ידי מי שעוררו אצלה את הסטריאוטיפ האסייתי.

חלק ממה שעשינו בסדנה הזו הוא להעלות למודעות את קיומם של סטריאוטיפים שגורמים לנו לאיום אישוש הסטריאוטיפ. כשנדע לזהות אותם נדע גם להתגבר עליהם.

שתי שיטות שיכולות לסייע לתלמידים/ות שלנו להתמודד עם איום האישוש:

- **העלאת מודעות:** אפשר לספר לבנות שיש תפיסה שבנות לא טובות במתמטיקה ושהתפיסה הזו לפעמים גורמת לנו לחץ – ושידעו שזה טבעי וקורה להרבה בנות.
- **אישוש עצמי – לזכור שאנחנו הרבה יותר מאשר הסטריאוטיפ:** למשל, לכתוב על ערכים שחשובים לי לפני מבחנים גדולים, מעודד בנות לחשוב על החיים שלהן ועל דברים שהן טובות בהם – ולהזכיר להן שהן טובות – שהן יכולות להצליח, ומותר להן גם לא להצליח – וזה לא אומר עליהן שום דבר.

סדרת מחקרים¹⁰ הראתה שמניפולציה פשוטה של **מתן דגש על פעולת אישוש עצמי** יכולה להשפיע מאוד על ביצועיהם/ן של תלמידים/ות וסטודנטים/ות, ובמיוחד כאלה הסובלים מאיום סטריאוטיפי (כמו תלמידים ממשפחות לא לבנות בארה"ב, או נשים בלימודי מדעים). כשתלמידים/ות התבקשו לכתוב חיבור קצר על ערכים החשובים להם (לרוב – משפחה, חברים), ביצועיהם/ן במבחנים שנערכו זמן קצת לאחר מכן היו יותר טובים מאשר הביצועים של תלמידים/ות שכתבו חיבור בנושא אקראי אחר, שאינו קשור. כאשר התלמידים/ות השתתפו במספר תרגולים כאלה במהלך השנה, ביצועיהם/ן ביחס לקבוצת התלמידים/ות שכתבו חיבור אחר נשארו משופרים (ביצועי האחרונים הדרדרו, של הראשונים נשארו קבועים).

5. לעשות שינוי

עד עכשיו השינויים שדיברנו עליהם כללו הרבה פעמים התייחסות מפורשת לעניין המגדרי. אבל יש גם

⁹ Shih, Pittinsky & Ambady (1999) Stereotype Susceptibility: Identity Salience and Shifts in Quantitative Performance

Ambady, Shih, Kim & Pittinsky (2001) Stereotype Susceptibility in Children: Effects of Identity Activation on Quantitative Performance

¹⁰ Miyake, A., Kost-Smith, L. E., Finkelstein, N. D., Pollock, S. J., Cohen, G. L., & Ito, T. A. (2010). Reducing the gender achievement gap in college science: A classroom study of values affirmation. *Science*, 330(6008), 1234-1237.

דברים שאנחנו יכולים/ות לעשות בשגרת ההוראה שלנו כדי לשנות, בלי לדבר עם התלמידות והתלמידים על זה. זה חלק מהכוח שיש לנו כמורים/ות.

נשים שוות¹¹

אחת המסקנות החשובות מהסדנה של היום היא שיש מצבים שבהם כדי לייצר שוויון, עלינו להתייחס באופן לא שווה לבנים ולבנות בכיתה. למשל, להתעקש לתת יותר מקום לבנות בכיתה: גם אם זה נראה מאולץ, מה שנראה לנו חצי חצי – כנראה הוא לא באמת חצי חצי.

למנחה: לעבור יחד עם המשתתפים/ות על הרשימה בקול ולנהל דיון אם צריך על נקודה ספציפית או להזכיר למה היא שם, בהתייחס למה שלמדנו עד כה:

- לחכות עוד כמה רגעים לפני שבוחרים למי להתייחס
- לבחור יותר בנות כשצריך
- לשאול את הבנות יותר שאלות
- להשתמש בדוגמאות בלשון נקבה: "כשמתכנתת רוצה לעשות כך או כך"
- לדבר בלשון נקבה / לשון נייטרלית
- לתלות בכיתה פוסטרים של נשים מעוררות השראה
- לפרגן על ניסוי וטעייה ולא רק על תשובה נכונה

לאפשר לבנים לצאת מהקופסה

קופסת הגבריות הוא מונח המתאר את כל ההגבלות על ההתנהגות של בנים, שאמורות להתאים אותם לאידיאל של גבריות. זה הצורך של בנים להוכיח כל הזמן שהם גברים. הגבריות כל הזמן במבחן – מחשש שתחרוג מהקופסה.

כדי לעזור לבנים לצאת מהקופסה, לא צריך לעודד התנהגות שחורגת ממנה, אלא פשוט לשדר שהגבריות שלהם לא מוטלת בספק. (יותר מזה: בגלל שהתנהגות לא גברית נתפסת כשלילית, לפעמים נרצה להימנע מהדגשה של העובדה שתלמיד חרג מהסטריאוטיפ. גם אם מבחינתנו זה פרגון, זה עלול לפגוע בו).

למנחה: לעבור על הרשימה בקול ולנהל דיון אם צריך על נקודה ספציפית או להזכיר למה היא שם בהתייחס למה שלמדנו עד כה:

- להגיב לביטויים של מפגני גבריות
- לשדר שגבריות היא לא משהו שמוטל בספק

¹¹ הבהרה: הכותרת היא משחק מילים. זה גם "נשים שוות (לגברים)" וגם הרבים של "איזו אישה שווה!"

- לדבר עם בנים על רגשות
- להעיר ולפרגן לבנים על סדר וארגון
- להשתמש בדוגמאות של גברים בעיסוקים לא סטריאוטיפיים

6. סיכום

דיברנו על סטריאוטיפים מגדריים ועל השפעתם הלא מודעת עלינו במסגרת הכיתה ובחיים בכלל. השלב הראשון והחשוב ביותר לקידום שוויון הוא מודעות, ועכשיו יש לנו את זה! דיברנו על תופעות של השפעת הסטריאוטיפ ועל כלים מעשיים ליישום במסגרת ההוראה. מומלץ להמשיך ללמוד ולהכיר השפעות נוספות של הסטריאוטיפים המגדריים (ובכלל) ולעסוק בנושא במסגרת ההוראה והפיתוח האישי שלך.

צ'קליסט למורה: כלי שיכול לעזור ולהקל על תשומת הלב והמודעות לגבי השפעת הסטריאוטיפ.

לחלק צ'קליסט לכל משתתף/ת ולעבור עליהם יחד.

- להמליץ לאמץ עכשיו נקודה אחת בכל כותרת. לכתוב אותה במקום בולט ולבדוק את עצמי לאורך השנה.

- אפשר לעשות סבב: איזו נקודה כל אחד/ת לוקח/ת לעצמו/ה?

למידת עמיתים/ות היא דבר נהדר! יש לך רעיון? תובנה? יותר ממוזמן/ת לשתף אותו עם שאר הצוות כדי לקדם שוויון מגדרי בבית הספר כולו.

זה זמן מצוין להזכיר שמומלץ להצטרף לקבוצת הפייסבוק של מכנה משותף: [מורים/ות מדברים/ות מגדר](#), להיכנס לאתר העמותה, שם ניתן למצוא תכנים ומערכי שיעור לתלמידים/ות, ולעקוב אחרי עמוד העמותה בפייסבוק.

נקודות מחשבה לסיום (ניתן להעלות לדיון מסכם):

• האם הכיתה שלי מוטה בדרכים שלא הייתי ער/ה להן?

• האם ההטיות המגדריות משפיעות על איך שאני מלמד/ת ומה שאני מלמד/ת?

יחד נוכל לקדם את החברה לשוויון מגדרי ולאפשר לכל תלמיד ותלמידה לממש את הפוטנציאל שלה/ו.

הערות למנחה - לקראת העברת הסדנה

- הסדנה מיועדת להעברה על ידי יועצ/ת, רכז/ת, מנהל/ת או מורה מודע/ת מגדר לצוותי הוראה והדרכה.
- **סיפורים אישיים:** שימוש בדוגמאות מהשטח מבהיר באופן הטוב ביותר את התוכן. מומלץ מאוד לעודד שיתוף ושיח ולעשות שימוש בדוגמאות וסיפורים אישיים של הצוות.
- כל סדנה נראית אחרת בהתאם למסגרת הזמן וקהל היעד.
- אם יש אפשרות, מומלץ לחלק את הסדנה למספר מפגשים על מנת לאפשר דיון מעמיק בכל הנושאים.
- במידה ויש פחות משעה וחצי, מומלץ מאוד לקצץ בחלק הראשון.
- במידה ויש מודעות ותודעה מגדרית בצוות, אפשר לדלג על חלק הרקע.
- **כלל אצבע לגבי המיקוד בתוכן** (אם יש אפשרות רק למפגש אחד): החלקים של לראות, לשקף, ללמוד ולעשות שינוי - דורשים **לפחות** שעה. ניתן לוותר על החלק הראשון ולעשות סדנה רק על השני והשלישי במשך שעה וחצי, אם המורים/ות משתתפים/ות ותורמים/ות דוגמאות משלהן/ם.
- **התנגדויות:** אם יש חלק משמעותי בצוות שמתנגד לעמדות שלנו ביחס למגדר, כדאי להשקיע את הזמן בחלק העוסק ברקע כדי ללבן את העניין. אבל אם מדובר במורים/ות בודדים/ות שמעכבים את הסדנה, חבל. גם אם הדיון נהפך להתבצרות, חבל. הרבה פעמים אפשר פשוט להמשיך הלאה, ולמרות חילוקי דעות עקרוניים אפשר להסכים על דוגמאות קונקרטיות, ולחלופין לפעמים דווקא הדוגמאות הקונקרטיות בתחום ההוראה משכנעות יותר מאשר דיון ערטילאי על צעצועים או על פרסומות סקסיסטיות. כדאי לזכור שסביר שיעלו התנגדויות, והן למעשה מהוות עבורנו אפשרות לקידום שינוי והעמקת הדיון.
- **אווירה:** מומלץ לאורך הסדנה להבהיר בכל הזדמנות (ולהשרות את האווירה) שאנחנו לא כאן כדי ללמד אותן/ם לעשות את העבודה שלהן/ם אחרת. אנחנו יודעים/ות שקל מאוד להציע הצעות שאינן בהכרח ישימות ביומיום, ואנחנו לא פה כדי לשפוט אותן/ם. כל ההמלצות נכתבו ע"י מורים/ות מעמותת מכנה משותף ובשיתוף מורים/ות, והמטרה היא להציע נקודת מבט על ההוראה, בתקווה שהמורים/ות יוכלו להתחבר לכלים מסוימים מתוך המלאי המוצע.
- **"אצלי בכיתה זה הפוך":** תופעות מגדריות רבות משתנות מסביבה לסביבה. למשל, בעוד שבישראל ככלל בנות בוחרות פחות ללמוד מתמטיקה מבנים - בקבוצות מוחלשות (לפי מדד טיפוח) המצב דווקא הפוך! במצבים כאלה חשוב מאוד להדגיש כמה דברים למשתתפים/ות:

1. יכול מאוד להיות. זה קורה לפעמים שיש דווקא דפוס הפוך מהנורמה בכיתה מסוימת.
2. כל הכלים שאנחנו מציעים/ות נועדו לשפר את המצב בכיתה כולה. אנחנו לא דוגלים/ות בכלים של leveling down (להחליש את החזקים כדי ליצור שוויון). ולכן הכלים שאנחנו מציעים אמורים לעזור לכולן/ם, או לפחות לעזור לחלשים/ות בכיתה מבלי לפגוע בחזקים/ות – וזה לא משנה אם מדובר בבנים או בנות בכיתה הספציפית הזאת. [יכול להיות שזה בכלל יצא על חתך חברתי אחר, כמו עולים מול ותיקים, מזרחים מול אשכנזים וכו']
3. מגדר זה לא מילה נרדפת לבנות. אם התופעה הכללית היא "בנות מצביעות פחות מבנים", אז גם אם אצלך בכיתה התופעה היא שבנים מצביעים פחות מבנות – זו תופעה מגדרית שחשוב להתייחס אליה! וצריך לחשוב איך לקדם את הבנים בכיתה הזאת.
4. למרות כל זה, הדפוסים שנצביע עליהם מבוססים על מחקרים מקיפים, והם נכונים לרוב הכיתות בארץ ובעולם. אז אם אצלך זה הפוך, זה מעניין וחשוב – אבל זה היוצא מן הכלל, ולא הנפוץ.

חשוב לפני שמתחילים/ות - מחקרים אקדמיים

הסדנה הזו מבוססת על מחקרים אקדמיים. לא חובה לקרוא אותם בעצמך (למרות שמאוד מומלץ), אבל כן צריך להכיר את המחקרים עצמם כדי להעביר אותם כמו שצריך. כאן תוכל/י למצוא [סיכום של המחקרים העיקריים](#) שעליהם התבססנו. לחלקם הוספנו תיקופים בהמשך.

לסקרנים/ות, סיכום נוסף של מחקרים יפים בתחום: [תפיסות של מורים כלפי מגדר](#)